

Dr. Petrzelka's Report

BẢN TƯỜNG-TRÌNH CỦA TIẾN-SĨ PETRZELKA

Trần Đức Tạo dịch

Theo các công-trình nghiên-cứu mới đây của các giáo-sư Seidenfaden và Averyanov đã có hơn 900 loại lan được tìm thấy ở Đông-dương. Vì đó là một vùng rộng lớn, chưa khai-thác nên danh-sách hoa lan ở Việt-Nam, Lào, và Că-m-bốt sẽ còn dài hơn nữa. Hiện nay có ít nhà thảo-mộc-học chịu cất công khám phá các khu rừng nằm trong những rặng núi phân chia ba xứ từ hồi người Pháp rời khỏi Đông-dương vào đầu những năm 50. Sau khi tìm thấy ít nhất hai loại động-vật có vú trong 4 năm qua, nhiều loại động vật và thực vật trong đó có hoa lan đã được khám-phá. Các giới chức sở tại cũng tin sẽ có vài loại lan được tìm thấy mỗi năm. Năm 1993, tiến-sĩ Haager đã tìm thấy 5 loại lan Việt-nam mới. Hai năm trước, TS Averyanov tìm ra một loại lan Nữ-hài màu vàng tên *Paph. helenae*. Năm 1997 lại tìm được lan hồ-điệp *Phalaenopsis chibbae* ở cao-nguyên trung phần Việt-Nam, chưa kể vài loại lan khác do Seidenfaden cùng vài người nữa khám phá ra. Cây lan nổi tiếng *Paph. delenatii* tưởng đâu đã tuyệt chủng vì không còn thấy ngoài thiên-nhiên nhưng ba hay bốn năm trước đây, các dân sắc-tộc và thợ rừng địa phương lại thấy xuất hiện tại rừng núi Bi-đúp thuộc cao-nguyên trung phần, xa cả ngàn cây số về phía nam Bắc bộ. Dân sưu-tầm lan từ Saigon lên cũng nhìn nhận có hàng ngàn loại lan mới ở địa-phương.

Là một người yêu thích thiên-nhiên từng sống ở Việt-Nam từ 1989, chúng tôi đã chứng kiến những cảnh phá rừng, hủy hoại đời sống thiên nhiên. Diện-tích rừng đã bị thu hẹp một cách nhanh chóng. Ngày nay rừng bao phủ Việt-nam còn chưa được một phần tư. Năm mươi năm trước, rừng còn bao phủ được hơn nửa diện-tích.

Chiến-tranh Đông-dương đã chấm dứt, không còn thuốc khai-quang nhưng vì tham tiền, việc xử-dụng bừa bãi phân hoá học và thuốc trừ sâu, đốn cây và đốt rừng, thiếu quản-trị với những quyết-định hành-chánh không thích-hợp trong việc xử-dụng đất đai là kẻ thù chính của sự sống, làm biến dạng môi-trường sinh-học ngày nay.

Hoa lan đã bị đốn hạ cùng với những danh mộc khác. Gỗ xú được chở ra bên cảng còn cảnh với những cây bám quanh bị bỏ khô héo rồi chết. Xẻ gỗ cũng không phải là lý-do chính hủy hoại loài lan. Bi-đúp, vùng đất mới của cây *Paph. delenatii* ở miền nam không những bị đe dọa bởi ngành xẻ gỗ, mà còn bị thu mua bừa bãi của dân sắc-tộc rồi đem bán cho các tay trung-gian xuất-khẩu trái phép sang Âu-châu qua ngã Đài-Loan. Ở Hà-Nội, du-khách mua hàng trăm cây *Paph. helenae* mới tìm được bán sang Đức. Người Á-châu coi cây “*Ludicia discolor*” và cây “*Anoetuchilus*” là thần-dược chữa bệnh nên được xuất cảng từ Việt-Nam qua Đài-loan như rau sống. Rất ít người, kể cả chính-quyền, để ý đến điểm này. Người dân địa-phương coi cây Lan rừng chẳng khác nào người dân Âu-châu nhìn cây hoa cúc dại!

Chúng tôi là người ngoại-quốc, chỉ có hai cha con nên chẳng làm được gì cả. Nhưng ít nhất chúng tôi cũng ghi nhận được những cây gì đang mọc ở trong rừng. Chúng tôi bắt đầu chụp hình những cây Lan đang trở hoa và nếu có thể đem được vài cây về trồng trong vườn. Đến nay, chúng tôi đã thu lượm được khoảng 250 giống cây sống tại miền Nam Việt-Nam gần những tỉnh của Că-m-Bốt. Việc tìm kiếm các bản vẽ cùng với những chú-giải về hoavà các dữ-kiện liên hệ thì lại có nhiều hơn. Dầu sao thì chụp hình cũng dễ hơn trồng cây Lan giữa cái nóng của Saigon.

Khoảng 350 giống với loài được trồng nơi hành lang. Phần lớn là những cây nguyên chủng (species). Vài cây đã được xác định chắc chắn chủng loại.

Trong số những cây này có vài cây đáng lưu ý như cây *Bulbophyllum simondii* được coi như là loài holotype. Chúng tôi có dịp quan-sát và chụp hình cây *Eparmatostigma dives* mà các nhà thực-vật-học chỉ được biết được qua một chiếc lá và một phần của dò hoa (inflorescence) mà thôi. Cây *Pomatocalpa grandis* được nhận ra qua hình vẽ kèm với vài giòong chú-thích. Chúng tôi đã chụp hình được 36 loại cây đặc-hữu của Việt-Nam và tìm được 5 loại cây nguyên giống mà chúng tôi coi như một báo-cáo mới nhất về thực-vật của Việt-Nam hay của Đông-Dương.

Mức độ phá rừng ở Việt-Nam đang trong tình trạng báo động; đồn gỗ bất hợp pháp đang hoành hành; dân cư mới tới định cư đang đốt rừng và chính quyền nhắm mắt khi có viên-chức nhà nước can dự vào. Thêm vào đó, vào tuần lễ cuối tháng Ba, năm 1998, một nghị-định mới của Thủ-Tướng chính-phủ cho phép khai thác gỗ để xuất-cảng ván gỗ và hàng công- nghệ bằng gỗ.

Chính quyền ấn định khoảng 60 vùng được coi như công-viên quốc-gia, khu bảo tồn hay vùng kỷ-niệm mà không biết cách quản-trị. Chúng tôi không cho đó là một cách cáo lỗi thoả đáng. Đây hoàn toàn là một sự thiếu chú tâm toàn bộ đến môi-trường của Việt-nam hiện nay. Hy vọng những cây chúng tôi mang về sẽ là một phần trong bộ sưu-tầm của Công-viên Thảo-Mộc Thành phố Prague và là một chứng-tích cho sự biến mất các loại Lan với vẻ đẹp e lệ của Đông-dương.

Thành-Phố Hồ-chí-Minh, tháng Tư, năm 1998

Alexander và Karel Petrzelka